

Den USA-ledda alliansen överlämnade 28 juni – två dagar före utsatt tid – styret till Iraks övergångsregering vid en ceremoni på en okänd plats.

DAVID GUTTENFELDER/AP/PRESSENS BILD

Irak – mellan kaos och normalisering

Arbetet för att normalisera situationen i Irak genom att i juni tillsätta en övergångsregering och förbereda parlamentsval till januari 2005 har mött svårigheter.

Mark Klamberg

Mardröms scenariot med ett tvåfronts krig mot shiitiska respektive sunnitiska grupper har besannats. Terrorister som jordaniern Abu Musab Zarqawi med koppling till al-Qa'ida bidrar till osäkerheten. Samtidigt har moderata ledare som storayatollan Ali Sistani lyckats hålla undan den mer radikala Muqtada as-Sadr. Strider, kidnappningar, självmordsattentat, döda soldater och tortyr i Abu Ghurayb-fängelset har gett återverkningar även utanför Irak.

Maktöverlämning och återuppbyggnad

I det internationella samfundet lades under det första halvåret 2004 stor energi på att formulera det juridiska ramverket för den USA-ledda närvaron och återupprättande av irakisk suveränitet. Den 1 juni svors

en ny regering in ledd av premiärminister Iyad Alawi; den ersatte Iraks styrande råd. Trots sin shiamuslimska tillhörighet var Alawi inte en självklar representant för Iraks största befolkningsgrupp. USA bröt i maj med Irakiska nationalkongressen (INC) ledd av Alawis konkurrent Ahmad al-Chalabi då det visade sig att den information som USA fått av INC inför kriget 2003 var värdelös. Vidare beskyldes al-Chalabi för att ha avslöjat för Iran att USA knäckt deras hemliga kommunikationskod. Alawi har jämfört med al-Chalabi haft en motsatt strategi gällande medlemmar från Bathpartiet, vilket nu har vunnit gehör. Upplösandet av den irakiska armén och utrensningen av bathpartister har ersatts av ansträngningar att bygga militära styrkor under tidigare Bathpartiljola officerare.

Stora förhoppningar var knutna till maktöverlämnandet 30 juni. Genom FN-resolutionen 1546 lades ramverket för hur Irak skulle återfå sin suveränitet. Stadiet med en övergångsregering kan ses som ett led mellan ockupation och demokratiska val. Enligt bedömare skulle det strida mot internationell rätt om en ny konstitution skrevs på ockuperad mark. Inför maktöverlämnandet stegrades antalet attentat, och i rädsla för terrordåd överlämnade USA 28 juni, två

dagar före utsatt datum, på en okänd plats den formella suveräniteten till övergångsregeringen. FN-resolutionen 1546 och maktöverlämnandet innebar inget slut på den amerikanska närvaron. Resolutionen gav ett mandat för den USA-dominerade styrkan att ansvara för säkerhet i landet, men inför känsliga militära operationer ska USA:s trupper samråda med den irakiska regeringen. USA tillmötesgick därmed inte fullt ut kravet från Frankrike, Ryssland och Kina att den irakiska regeringen skulle ha vetorätt över de utländska styrkorna. Avsikten är att irakiska styrkor gradvis skulle ta ett allt större ansvar för säkerheten och att grunden därmed är lagd för USA:s reträtt. Efter påtryckningar från shiiter saknade resolutionen hänvisningar till den provisoriska konstitution som ger kurderna vetorätt när en permanent konstitution ska antas under 2005, vilket försakade stor kritik från kurderna.

Den 31 juli inleddes ett riksmöte med 1000 delegater som senare valde 100 personer till ett övergångsråd som ska fungera som ett slags provisoriskt parlament fram till de planerade valen. Nästa steg i normaliseringen är det till 30 januari 2005 planerade valet av nationalförsamlingens 275 medlemmar. Valet ska ske utifrån rikstäckande listor, och en tredjedel av kandidaterna ska vara kvinnor. Dessutom ska kurderna i norr välja ett eget parlament. Med anledning av den våldsamma situationen i landet kan det ifrågasättas om valen är meningsfulla. Val kräver normalt ett tillstånd av fred, och med fortsatt våld riskerar valresultatet att spegla endast en del av folkets vilja. Sjutton partier krävde i slutet av november att valet skulle skjutas upp i sex månader till följd av våldet. Valkommissionen, övergångsregeringen och USA har motsatt sig ett senareläggande med hänvisning till att våldet troligen bara skulle fortsätta. I slutet av november hade 228 partiorganisationer ansökt om registrering, varav 190 godkänkts.

Av de 14 miljarder dollar som utlovades i samband med givarkonferensen 2003 i Madrid har bara några hundratal miljoner dollar betalats ut. Många av givarna har hållit sig borta från Irak med hänvisning till säkerhetssituationen. Den 20 november bestämde Parisklubben, de viktigaste internationella biståndsgivarna, vid ett möte i Tyskland om ett ramavtal för en avskrivning av 80 procent av Iraks utlandsskuld. I slutkommunikén från toppmötet 22–23 november om Irak i egyptiska Sharm ash-Shaykh talades om att utländska trupper inte ska bli kvar i all framtid. Samtidigt kom man inte fram till något definitivt slutdatum för den USA-ledda alliansens uttåg.

Flerfrontskrig

I vissa hänseenden har den traditionella konflikten mellan Iraks två ledande grupper – shiiter och sunniter – avlösts av en allians mot USA och övergångsregeringen. Förhoppningarna om att säkerhetsläget skulle förbättras efter maktöverlämnandet 28 juni har inte infriats. USA har slagit fast en plan för att före 2004 års slut och valet i januari 2005 återta 20 städer där irakiska motståndsmän tagit makten.

I april och maj rasade upproret parallellt i det shiitiska an-Najaf och sunnimuslimska al-Falluja.

Det shiitiska motståndet har till stora delar varit centrerat kring den radikale shiamuslimske ledaren Muqtada as-Sadr, som backas upp av det fundamentalistiska styret i Iran och har som strategi att genom våld stärka sin politiska ställning. Han har sitt starkaste stöd bland de fattiga, utbildade och arbetslösa irakier som inte har märkt några förbättringar sedan ockupationen inleddes. Den från slummen bildade Mahdi-armén har under året bildat stommen i tre större blodiga upplopp mot ockupationen i de för shiamuslimer heliga städerna Karbala, an-Najaf och tvåmiljonersslummen Sadrstaden. Amerikanska räder i de heliga städerna har väckt kritik från Irans

högste ledare, ayatolla Ali Khamenei. I juni kunde en uppmjukning från as-Sadrs sida anas. Han uttalade att han skulle stödja övergångsregeringen om ett datum fastställdes för USA:s uttåg ur landet samt att han avsåg att bilda ett parti och kandidera i valet i januari 2005. De värsta striderna mot Mahdi-armén rasade tre veckor i augusti, vilket störde riksmötet som inleddes 31 juli. Motståndsmännen tog skydd i imamen Alis gravmoské i an-Najaf och den intilliggande gravplatsen. USA ville undvika ett angrepp mot dessa för shiiter heliga platser. as-Sadr gick efter

CEERWAN AZIZREUTERS/SCANPIX

Inför maktöverlämnandet i slutet av juni 2004 avlägsnar en amerikansk soldat taggtråd från det torg i centrala Bagdad där den stora statyn av Saddam Hussein tidigare hade stått. Torget hade då av säkerhetsskäl varit avspärrat i åtskilliga månader.

STEFAN ZAKLINER/SCANPIX

En stor del av upproret i Irak var centrerat kring den shiamuslimske ledaren Muqtada as-Sadr (på det högra plakaten). as-Sadrs maktkamp med storayatollan Ali Sistani (på det vänstra plakaten) lär pågå länge.

ATEF HASSANREUTERS/CANPIX

AHMAD AL-RUBAYE/AFP/PRESENS BILD

Ovan t.v.: Brittiska soldater råkar i Basra i mars ut för bensinbomber som kastats av arbetslösa som påstod sig ha blivit lovade arbete inom säkerhetsstyrkorna.

Ovan t.h.: En irakisk man ser hur amerikanska soldater genomsöker hans hus i den oroliga staden ar-Ramadi, 100 km väster om Bagdad. Till ar-Ramadi tog sig i november 2004 många rebeller från al-Falluja efter en massiv, USA-ledd operation.

långa förhandlingar med att på att lämna moskén efter att de irakiska shiiternas största ayatolla Ali Sistani återvänt från London, där han varit på medicinsk behandling. Genom den långvariga kampen vann as-Sadr dock styrka och popularitet, och maktkampen mellan Ali Sistani och Muqtada as-Sadr lär fortsätta. Ali Sistani åtnjuter stor religiös auktoritet, är för ett amerikanskt uttåg ur Irak men motsätter sig väpnad kamp.

Städer som al-Falluja, Samarra, ar-Ramadi och Tal Afar har varit kontrollerade av sunnimuslimsk motståndsrörelse. Många moderata sunnimuslimska ledare har mördats. al-Falluja har varit ett viktigt fäste för motståndet, och USA har vid upprepade tillfällen angripit mål i staden. Byggnader har förstörts, ett okänt antal civila har dödats och det har varit svårt att få in medicin och förnödenheter till stadens civilbefolkning. Den 8 oktober inledde amerikanska och irakiska regerings soldater ett angrepp mot al-Falluja, som då uppskattades hysa 5 000 gerillamän. Enligt USA var en del av dem anhängare till Abu Musab Zarqawi. I omvärlden, inte minst i Europa, orsakade oktoberoffensiven stora demonstrationer. Amerikansk militär deklarerade att operationen i stort sett var över i slutet av november.

Den tredje kraften i motståndet mot den amerikanska närvaron är den jordanske terroristen Zarqawi, som bland annat tagit på sig avrättningar av utlänningar och irakier. Han hämtar stöd från framför allt sunnimuslimska grupper, sägs ibland tillhöra al-Qa'ida, ibland al-Tawhid wa al-Jihad ('Guds enhet och heligt krig'). Han har tagit på sig ansvaret för en rad terrordåd i Jordanien och Irak, bland annat mot shiamuslimer. Han tros ligga bakom många av de större bombattentaten i Bagdad, och det var han som under våren inledde vågen av brutala avrättningar då han skar halsen av amerikanen Nick Berg. USA:s militär har uppvisat ett brev till Usama bin Ladin som påstås vara från Zarqawi. Där ber jordaniern om hjälp med att starta ett inbördeskrig mellan irakiska sunnimuslimer och shiamuslimer. Abu Musab Zarqawi tros ha befunnit sig i al-Falluja, men trots

en belöning på 25 miljoner dollar har han varken infångats eller dödats.

Trots att motståndsfästerna som al-Falluja har kuvats är det högst troligt att perioden fram till valet kommer att präglas av fortsatta strider och attentat mot den USA-ledda alliansen och regeringstrognas irakiska mål.

Abu Ghurayb

I maj publicerades ett antal bilder som visade hur amerikanska soldater förnedrat irakiska fångar i Abu Ghurayb-fängelset utanför Bagdad. Fångarna tvingades bland annat till sexuella handlingar, de utsattes för hundattacker och amerikanska soldater poserade vid döda kroppar. USA:s utrikesminister Colin Powell drog paralleller mellan USA:s övergrepp i det irakiska fängelset och Song My-massakern i Vietnam. I samband med avslöjandena läcktes en rapport från Internationella rödakorskommittén där övergreppen redan från mars 2003 fanns återgivna. Skandalen kopplades samman med fånglägret i Guantánamo och utgjorde en stor belastning för USA och president George W. Bush, inte minst genom att USA:s anseende försämrades i hela arabvärlden. Skandalens skador begränsades i viss omfattning genom att sju militärpoliserna ställdes inför domstol anklagade för tortyr. Många ansåg att detta var otillräckligt och att även militärer på högre nivå och politiska ledare borde ställas till svars.

Säkerhet och militär på entreprenad

Ett fenomen som etablerat sig i Irak är PMC (Private Military Corporations), som utgör den andra största utländska kontingenten i Irak efter den amerikanska armén. Ett av de största bolagen är Kellogg, Brown & Root (KBR) – dotterföretag till entreprenörsjätten Halliburton – som sköter allt från militär logistik i Irak och Afghanistan till att utbilda amerikanska reservofficerare. DYNCorps tränar inhemska poliser i Irak, Afghanistan och Bosnien. De privata företagens

roll är oklar, men väcker viktiga frågor som framstår som obesvarade.

USA:s statsapparat, inklusive militären, är utsatt för granskning. Men vilken insyn finns i privata företags verksamhet? Det finns uppgifter om att de amerikanska förhörsteamerna i Abu Ghurayb-fängelset till två tredjedelar bestod av privatanställda. Kan amerikanska officerare eller politiska ledare ställas till svars för eventuella brott som en anställd i ett privat företag gör sig skyldig till?

Återverkningar i omvärlden

Angreppet mot Irak och den efterföljande situationen har medfört svårigheter för många regeringar. Den spanska regeringen under José Maria Aznar knöt hårt upp sitt land kring USA:s Irakpolitik och kampen mot terrorism. När Madrid 11 mars, strax före det utsatta parlamentsvalet, utsattes för terrordåd där 200 människor dödades pekade Aznar snabbt ut den baskiska separatist rörelsen ETA, trots att ett flertal bevis pekade på al-Qa'ida. Många spanjorer upplevde att regeringen förde dem bakom ljuset och att attentaten var en följd av landets Irakpolitik. Konsekvensen blev ett maktskifte och ett spanskt uttåg ur Irak.

Filippinerna fick stark kritik då det i juli började ta hem sina trupper efter att en filippinsk man hade tagits som gisslan. Irakkriget blev en stridsfråga i Australiens parlamentsval 9 oktober 2004, men ledde inte till något maktskifte.

I USA och Storbritannien lyckades makthavarna hålla ställningarna. Labourkongressen röstade 30 september nej till ett snabbt uttåg för brittiska trupper. I det amerikanska presidentvalet blev Irakkriget valspurtens nyckelfråga. John Kerry riktade in sig på att Bush startade fel krig på fel plats vid fel tidpunkt och höll honom ansvarig för situationen i Irak. Om vägen till en lösning på Irakkriget rädde dock stor samstämmighet mellan George W. Bush och John Kerry: genom en satsning på återuppbyggnad, hållandet av allmänna val som ska ge legitimt irakiskt styre och ett gradvis återtagande av de 140 000 amerikanska soldaterna som ersätts av irakiska styrkor. Trupptillbakadragandet verkar dock dröja. Inför valet i januari har USA beslutat att öka truppena till 150 000 man.

FN:s roll framstår som fortsatt begränsad. USA gick förbi Kofi Annans Iraksändebud Lakhdar Brahimi vid tillsättandet av regeringen Alawi. Samtidigt har FN plågats av en korruptionsskandal kopplad till det humanitära mat för olja-programmet. Enligt uppgifter till den amerikanska kongressen kunde Saddam Hussein illegalt ta in mer än 21 miljarder dollar på programmet, och en del av pengarna gick till mutor.

ESSAMI AL-SUDANI/APPRESENIS BILD

En amerikansk soldat och en irakisk polisman står tillsammans på vakt i centrala Bagdad i juni 2004.

USA:s måluppfyllelse i Irak varierar: framgång när det gäller att störta Saddam Hussein, bakslag när det gäller att finna massförstörelsevapen, bekämpa terrorism, ingen förändring när det gäller att trygga oljetillförseln från Irak och en oviss framtid för den irakiska demokratin. USA:s dilemma kommer även fortsättningsvis att vara den irakiska befolkningens krav på säkerhet. Ickehandling från USA:s sida leder till laglöshet, våld och därmed bristande legitimitet. Handling från USA:s sida leder till motreaktion, strider och civila offer, vilket i sin tur leder till desto större hat och motstånd. ●

YURIKO NAKAO/REUTERS/SCANPIX

Demonstranter i Tokyo kräver att den japanska regeringen ska dra tillbaka sina trupper från Irak sedan en militär grupp i oktober 2004 hotat med att halshugga en japan som tagits som gisslan.